

VERSLAG BUITENLANDSE WERKWEEK 2023

NEUSTADT A/D WEINSTRASSE

Alfons Vaessen & AnnaElise Jansen

alfons.vaessen@xs4all.nl, freja9600@hotmail.com

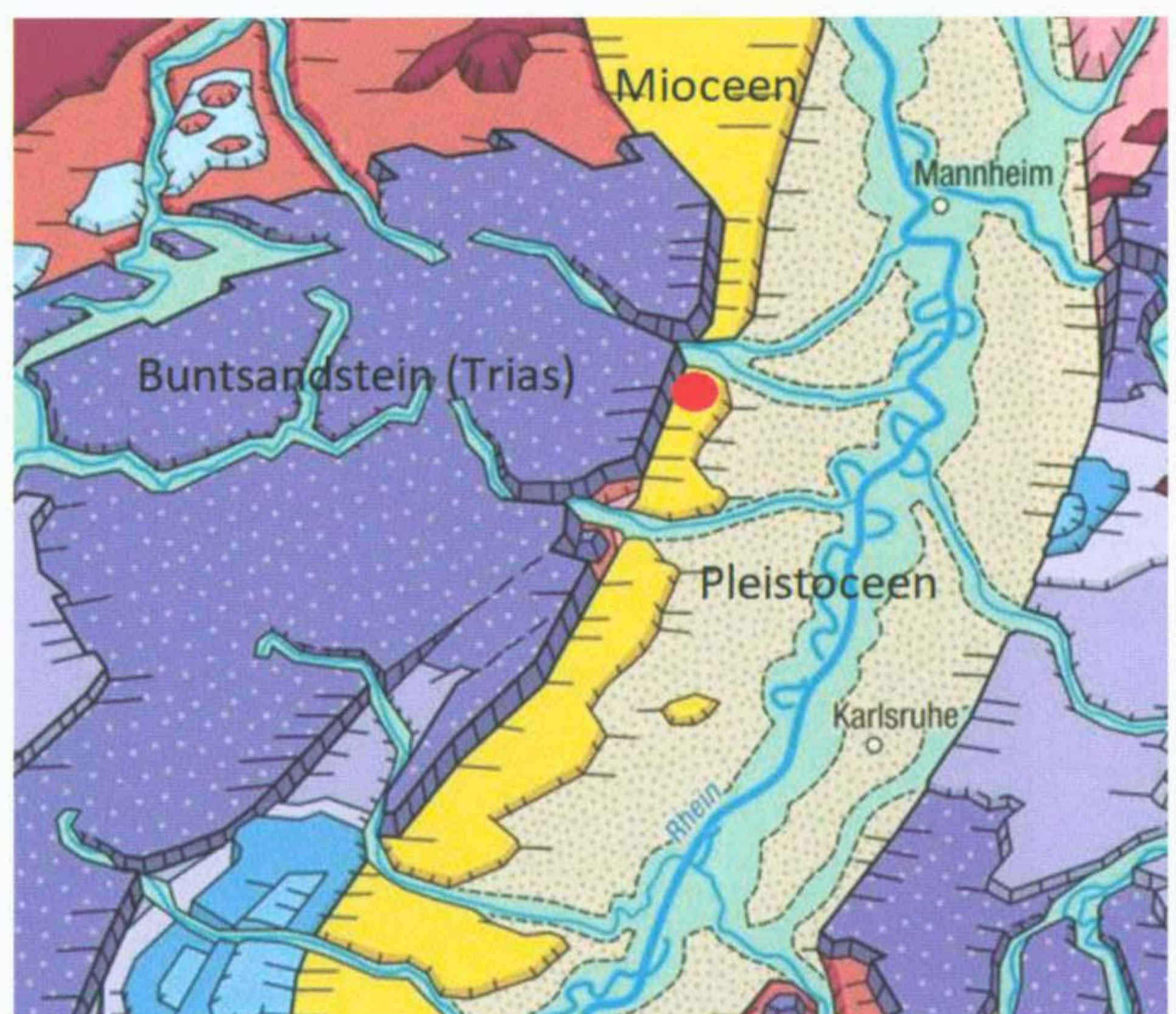
Vaessen, A. & Jansen, A. 2024. Working week abroad 2023 in Germany. *Coolia* 67(2): 83–93.

The Foreign Working Week 2023 took place from 23 to 30 September in the geologically varied surroundings of Neustadt a/d Weinstraße in the Palatinate in Germany. The Palatinate Forest is the largest contiguous forest area in Germany, and is characterized by Buntsandstein, a dark red rock from the Triassic. To the east of the Palatinate Forest, on the transition to the Upper Rhine Valley, lies the Haardt, a zone of often loamy and clayey rocks. A total of 439 species were found during the working week.

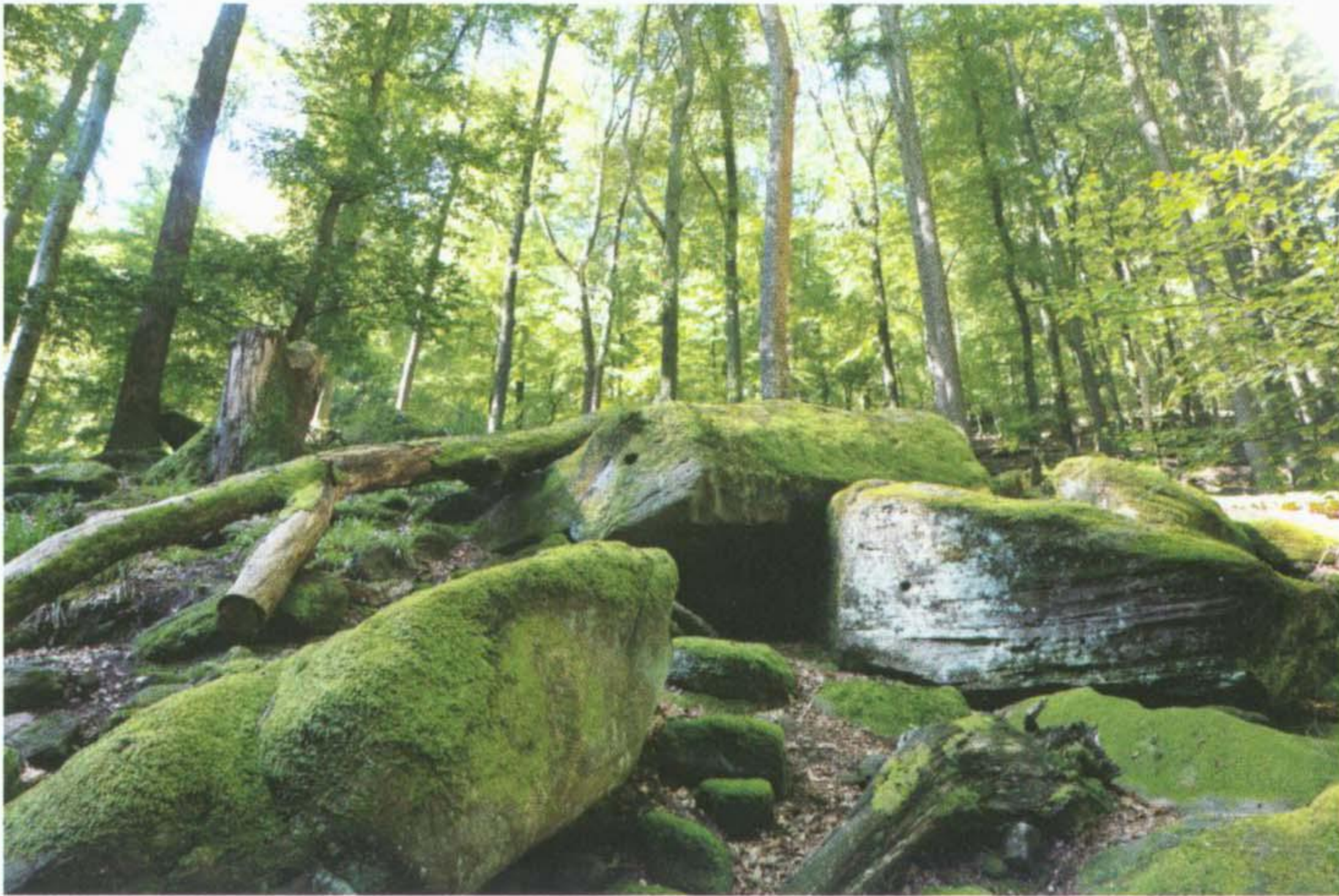
De Buitenlandse Werkweek 2023 vond plaats van 23 t/m 30 september in de omgeving van Neustadt a/d Weinstraße in de Pfalz in Duitsland. Het Pfälzerwald is het grootste aaneengesloten bosgebied in Duitsland, en wordt gekenmerkt door Buntsandstein, een donkerrood gesteente uit het Trias. Ten oosten van het Pfälzerwald ligt op de overgang naar het Oberrheintal de Haardt, een zone van vaak lemige en kleiige gesteenten. Tijdens de werkweek verbleven we in de plaatselijke Jugendherberge in een buitenwijk van de stad. In totaal werden tijdens de Werkweek 439 soorten gevonden.

Zoals de laatste jaren vaker voorkomt, was september warm en droog. Ook tijdens de werkweek lag de temperatuur boven de 20 °C en was er geen neerslag van betekenis. Dat had uiteraard zijn – niet zo gunstige – weerslag op het aantal paddenstoelen dat we vonden. Er was wel een duidelijk verschil tussen de bezochte gebieden. In het algemeen waren de bossen in het lager gelegen Oberrheintal behoorlijk droog met relatief weinig soorten, terwijl de bossen in de heuvels van het Pfälzerwald meer soorten herbergden.

De omgeving van Neustadt a/d Weinstraße is geologisch gevarieerd (Figuur 1). Het heuvelachtige Pfälzerwald, het grootste aaneengesloten bosgebied in Duitsland, wordt gedomineerd door Buntsandstein, een gesteente uit het Trias. Buntsandstein is een zure, donkerrode zandsteen. Ten oosten van het Pfälzerwald ligt op de overgang naar het Oberrheintal de Haardt, een zone van vaak lemige en kleiige gesteenten uit onder andere het Mioceen. In het lager gelegen Oberrheintal domineren afzettingen uit het recente Pleistoceen

Figuur 1. Geologie van de omgeving van Neustadt a/d Weinstraße. De ligging van Neustadt is aangegeven met een rode stip.

Figuur 2. Het bos in het Edenkobener Tal. (Foto: Alfons Vaessen)

en Holoceen, die vaak zandig zijn, maar soms ook lemig of kleiig en die zowel kalkrijk als kalkarm kunnen zijn.

De bossen in het Pfälzerwald worden gedomineerd door loofbomen, zoals Beuk en eik, maar er zijn ook gemengde bossen

met Fijnspar en andere naaldbomen. De Haardt wordt gekenmerkt door wijngaarden en fraaie wijnstadjes. Dit gebied wordt ook de Deutsche Weinstraße genoemd. De bossen in het Oberrheintal bestaan grotendeels uit zeer gevarieerde, oude loofbossen met hier en daar naaldbomen zoals Grove den en Fijnspar.

In het Pfälzerwald wijken de bossen duidelijk af van de bossen in het Oberrheintal. De

bossen in het Pfälzerwald (Figuur 2) hebben een meer montaan karakter, terwijl die in het Oberrheintal een duidelijk laaglandkarakter kennen. De bodem in het Pfälzerwald bestaat uit een dunne, wat kleiige humuslaag met daaronder de zandsteen uit het Buntsandstein, terwijl de bossen in het Oberrheintal (Figuur 3) een zandige of, in het geval van de Kollerinsel, een deels sterk kleiige bodem hebben met sedimenten uit het Pleistoceen en het Holoceen. Daarnaast zijn er verschillen in het reliëf. De bodem van bossen in het Oberrheintal is grotendeels vlak, terwijl het Pfälzerwald heuvelachtig is. Door dit reliëf is er verschil in vochtigere delen in het beekdal en drogere op de helling. In het Oberrheintal zijn deze verschillen minder uitgesproken of afwezig.

Figuur 3. Het bos in het Gemeindewald Gommersheim. (Foto: AnnaElise Jansen)

De Jugendherberge Neustadt ligt midden in een woonwijk. Hij is door zijn ligging nabij het centrum en dicht bij uitvalswegen goed bereikbaar met zowel openbaar vervoer als met de auto. We hadden de beschikking over een zeer ruime werkzaal (Figuur 4), waardoor we ons volledig aan het determineren konden wijden. De kamers zijn in prima staat. We hadden een- en tweepersoonskamers. De verzorging was goed op orde. Daarnaast is het personeel zeer behulpzaam. De Jugendherberge is daardoor een geschikt onderkomen voor een werkweek.

Figuur 4. De werkzaal in de Jugendherberge. (Foto: Cora van der Plaats)

Pfälzerwald en Oberrheintal

Tijdens de werkweek zijn zowel gebieden in het Pfälzerwald als in het Oberrheintal bezocht. De door ons bezochte bosgebieden in het Oberrheintal zijn: het Gemeindewald Gommersheim, de Kollerinsel en de omgeving van de Knittelsheimer Mühle. In het Pfälzerwald werden het Edenkobentertal, het Modenbachertal en het dal bij St.-Martin bezocht. Daarnaast was er een korte excursie naar het Hambacherwald en de Breitenbach in de directe omgeving van Neustadt (Tabel 1).

Dankzij het zeer uitgebreide overzicht van excursiegebieden dat Machiel Noordeloos had opgesteld, was het niet moeilijk om geschikte natuurgebieden te vinden.

De excursiegebieden in het Oberrheintal

Het **Gemeindewald Gommersheim** ligt midden in het Oberrheintal nabij Gommersheim, ongeveer 17 km van Neustadt ten zuiden van de weg van Neustadt naar Speyer. Het bestaat uit twee delen, het Großwald en het Mahrloch en wordt doorsneden door twee beken: de Schlaggraben en de Modenbach. Het is een uitgestrekt boscomplex met een groot aantal paden. Wij bezochten het Mahrloch. Het bos bestaat voor het grootste deel uit gemengde loofbestanden met onder andere Beuk, Haagbeuk, Linde en eik. Verder is er op veel plaatsen bijmenging van naaldbomen, met name Fijnspar. Er zijn ook enkele kleinere fijnsparpercelen.

Tabel 1. Overzicht excursiegebieden en het aantal waargenomen soorten per gebied.

Gebied	Aantal soorten
<i>Oberrheintal</i>	
Gemeindewald Gommersheim	131
Kollerinsel	62
Knittelsheimer Mühle	73
<i>Pfälzerwald</i>	
Edenkobentertal	161
Modenbachertal	181
Dal bij St.-Martin	190
Hambacherwald	7
Breitenbach	27

Figuur 5 en 6. links: *Inktviszwam* (*Clathrus archeri*). (Foto: Cora van der Plaats). Rechts: Dwarsdoorsnede duivelsei van *Inktviszwam*. De vijf armen zijn herkenbaar. (Foto: Alfons Vaessen)

Tijdens ons bezoek was het op de meeste plaatsen in het bos behoorlijk droog. Het was daardoor nogal zoeken naar vruchtlichamen. Desondanks vonden we totaal 131 soorten.

Opvallend was het grote aantal kleine duivelseieren: op een aantal plaatsen lagen tientallen exemplaren bij elkaar. Pas toen we verschillende fraaie exemplaren van de *Inktviszwam* (*Clathrus archeri*, Figuur 5 en 6) hadden gevonden, wisten we zeker welke soort het was. *Inktviszwam* is in twee excursiegebieden in het Oberrheintal aangetroffen en in kleine aantallen in twee gebieden in het Pfälzerwald. Enkele andere vondsten zijn: *Inktboleet* (*Cyanoboletus pulverulentus*), *Haagbeukmelkzwam* (*Lactarius circellatus*), *Piekhaarparasolzwam* (*Lepiota echinella*), *Duinboschampignonparasol* (*Leucoagaricus sublittoralis*), *Maansikkelsporig korstschijfje* (*Melogramma campylosporium*), *Molmbekerzwam* (*Peziza micropus*), *Verkleurende kamrussula* (*Russula insignis*), *Goudgele hertenzwam* (*Pluteus leoninus*, Figuur 7) en *Fluwelige wortelzwam* (*Xerula pudens*). Het aantal ectomycorrhizasoorten was door de droogte relatief klein, maar groter dan bij de beide andere excursiegebieden in het Oberrheintal.

De **Kollerinsel** is een (schier)eiland aan de Rijn dat in de 19de eeuw ontstaan is door het kanaliseren van de Rijn. Het ligt bij Otterstadt ten noorden van Speyer op zo'n 34 km van Neustadt. Het

Figuur 7. *Goudgele hertenzwam* (*Pluteus leoninus*). (Foto: Cora van der Plaats)

Figuur 8. *Essenzwam* (*Perenniporia fraxinea*).
(Foto: Alfons Vaessen)

bestaat uit een zeer gevarieerd Auwald (rivierbegeleidend bos) met wilgen, populieren, Es en andere loofbomen. Veel Essen waren aangetast door essentaksterfte, of al dood en deels omgevallen. In het Auwald liggen verschillende oude Rijnlopen.

De bodem bestaat grotendeels uit Holocene kleien. Doordat het bos nu erg droog was – ook de oude rivierarmen waren hoogstens wat modderig – waren er weinig paddenstoelen: in totaal 62 soorten.

Interessante waarnemingen waren: Giftige vezelkop (*Inocybe erubescens*), Essenzwam (*Perenniporia fraxinea*, Figuur 8), Harig saffraanoorzwammetje (*Crepidotus crocophyllus*, zie kader op de volgende pagina), Donkere knolvoethertenzwam (*Pluteus plautus*), Spatelharpoenzwam (*Hohenbuehelia auriscalpium*) en Gouden vloksteeltje (*Flammulaster limulatus*).

De omgeving van de **Knittelsheimer Mühle** bestaat uit een groot complex van loofbossen en enkele schrale graslanden. De bossen zijn deels vochtig en deels droger en hebben een afwisselende bomensamenstelling, met onder andere Beuk, Haagbeuk, eik, populier en op enkele plaatsen Zwarte els. Hier en daar zijn naaldbomen te vinden. Het bos ligt in het Queichtal nabij Knittelsheim, op zo'n 29 km van Neustadt. Het bos ligt in een vrij vlak deel van het Oberrheintal en heeft grotendeels een zandige bodem. Door het bos stromen enkele beken, waaronder de Spiegelbach. In potentie is dit een rijk bos voor paddenstoelen. Zo werden er tijdens de Buitenlandse Werkweek van 2013 ruim 250 soorten gevonden. Nu

Figuur 9. *Grauwe cantharel* (*Cantharellus cinereus*). (Foto: Alfons Vaessen)

Harig saffraanoorzwammetje (*Crepidotus crocophyllus*), *bovenzijde en onderzijde*. (Foto's: AnnaElise Jansen)

Harig saffraanoorzwammetje (*Crepidotus crocophyllus*) (AnnaElise Jansen)

In Böllenwörth (Kollerinsel) bij Otterstadt vond Ronny Boeykens op zeer rot loofhout één exemplaar van een *Crepidotus*. Het was een alleszins opmerkelijke paddenstoel: een alleengroeiend exemplaar, nogal fors, 40 mm breed en 25 mm lang, en bruinachtig met harige schubjes (zie hiernaast).

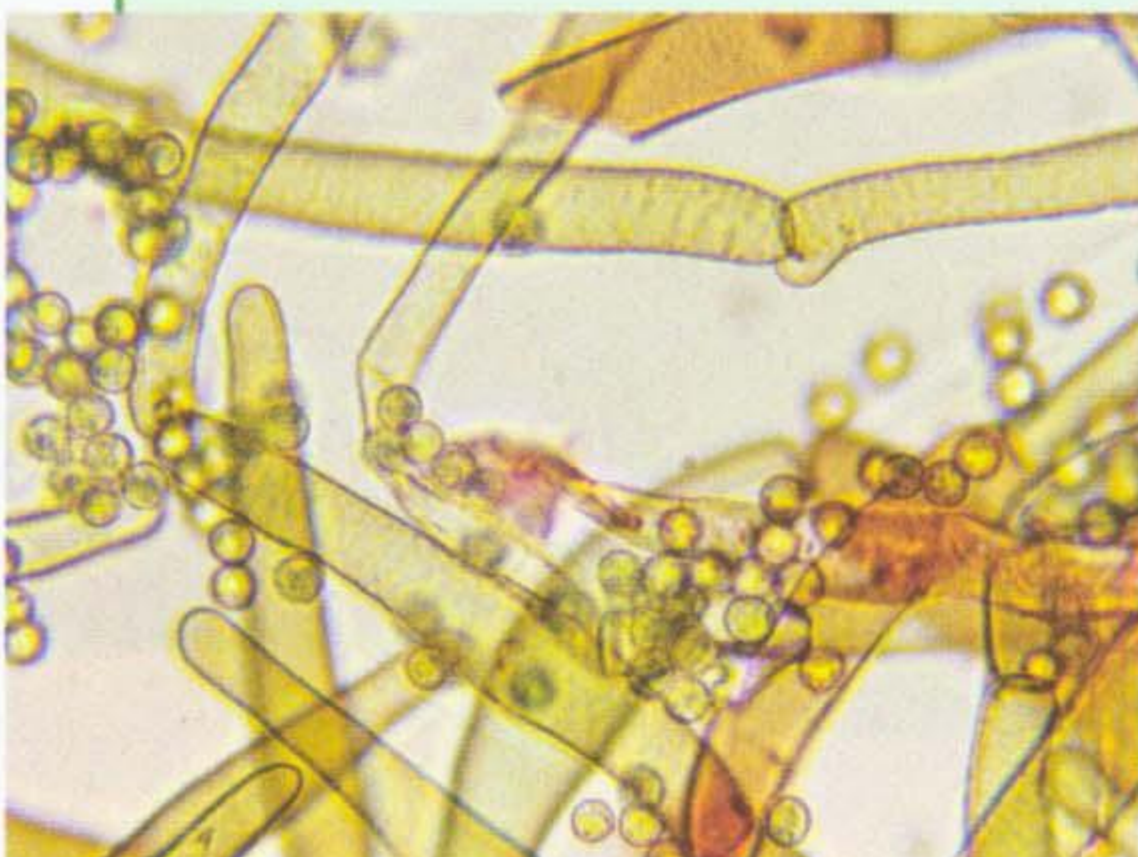

De oorzwammetjes die ik in mijn eigen omgeving tegenkom, zijn doorgaans vrij klein, wit en kaal of hoogstens bij de aanhechting met wat witte haren, en ze groeien in een groepje of zelfs in een grote groep. Geen wonder dus, dat deze 'eenzame, bruine, oorzwam' voor mij nieuw was. Ronny determineerde het als Harig saffraanoorzwammetje, *Crepidotus crocophyllus*. Het is een soort die in Nederland zeldzaam is (zz, 31 kilometerhokken) en die ik nog niet eerder vers had gezien.

Door die bruine schubjes op de hoed lijkt hij wel wat op *Crepidotus calolepis*, het Geschubd oorzwammetje, ook al zeldzaam in Nederland (inclusief de 2 variëteiten in 6 kilometerhokken). Redenen genoeg om eens goed naar de vondst van Ronny te kijken. Deze twee soorten hebben zowel macroscopische als microscopische verschillen. Macroscopisch is het 'gemakkelijkste' verschil de gelatineuze laag. Deze is aanwezig (maar soms wel dun) bij *C. calolepis*, waardoor de hoed niet makkelijk breekt: de gelatineuze laag houdt beide helften aan elkaar. *Crepidotus crocophyllus* heeft geen gelatineuze laag, waardoor de hoed makkelijk breekt. Omdat deze gelatineuze laag bij *C. calolepis* echter wel erg dun kan zijn, is toch altijd microscopische controle nodig. Dan zijn de kenmerken eenduidig. Bij *C. calolepis* ontbreken gespen en zijn de sporen ellipsoïd en glad. Bij *C. crocophyllus* zijn gespen aanwezig en zijn de sporen bolronde, circa 5–7 µm doorsnede en heel fijn ruw. Bij oorzwammetjes zijn de gespen het gemakkelijkst te bekijken in de hoedhuid of in de schubjes op de hoed. De foto hieronder is van een schubje op de hoedhuid. Je ziet de hyfen, waarvan een met een heel duidelijke gesp en de bolronde sporen. Je ziet ook dat de top van een hyfe van zo'n schubje iets versmald is en afgerond.

De soort heet *crocophyllus*, wat saffraan-blad betekent, vanwege de saffraan-gele lamellen. Dat klopte hier ook: dit exemplaar had gele lamellen met een bruinige tint.

Op grond van de bolronde sporen, plaatsen Consiglio & Setti (2008) deze soort in het ondergeslacht *Sphaeruli*. In die groep zit ook *C. applanatus*, het Gestreept oorzwammetje, die met 234 kilometerhokken in Nederland algemeen is.

Harig saffraanoorzwammetje (*Crepidotus crocophyllus*), *microscoopbeeld van een hoedschubje*. (Foto: AnnaElise Jansen)

Figuur 10 en 11. Saffraanamaniet (*Amanita crocea*). (Foto: Cora van der Plaats) en Kleine brokkelzakamaniet (*Amanita olivaceo-grisea*). (Foto: Alfons Vaessen)

was het door de droogte erg behelpen. In totaal vonden we met enige moeite 73 soorten. Met name ectomycorrhizasorten lieten het afweten.

We vonden hier onder andere: Geelgerand elfenbankje (*Antrodiella serpula*), Tweekleurig elfenbankje (*Gloeoporus dichrous*), Groot matkopje (*Simocybe sumptuosa*), Purperbruine fluweelboleet (*Xerocomellus pruinatus*), Zwetende kaaszwam (*Postia guttulata*) en Straatchampignon (*Agaricus bitorquis*).

De excursiegebieden in het Pfälzerwald

Het **Edenkobenerdal** is een beekdal aan de rand van het plateau van het Pfälzerwald. In het dal stroomt de Triefenbach. We parkeerden bij het Naturfreundehaus. De afstand vanaf Neustadt is 15 km. Het bos dat zich aan beide zijden van het dal uitstrekt, bestaat uit gemengd bos met naast loofbomen als Beuk en eik ook Fijnspar. Verder zijn er ook beukenbossen. In het beekdal is de bodem vaak stenig, terwijl hoger op de hellingen een dikkere humuslaag aanwezig is. De bosbodem kent vaak ook een mooie moslaag. De terreinen in het Pfälzerwald waren minder droog dan in het Oberrheintal, maar het aantal vruchtlichamen was niet overweldigend. Toch vonden we hier 161 soorten.

Bijzondere soorten zijn: Roestvlekkencantharel (*Cantharellus ferruginascens*), *Cantharellus friesii*, Grauwe cantharel (*Cantharellus cinereus*, Figuur 9), Stekeltrilzwam (*Pseudohydnum gelatinosum*), Purperrode russula (*Russula queletii*), Scherpe grauwoedruscula (*R. acrifolia*), Goudplaatzwam (*Xerocomus pelletieri*), Zwavelgele gordijnzwam (*Cortinarius citrinus*), Geknopte dwergsatijnzwam (*Entoloma jahnii*), Scherpe ridderzwam (*Tricholoma virgatum*) en Oranje sparrenhoutzwam (*Pycnoporellus fulgens*).

Figuur 12. Gelaarsde gordijnzwam (*Cortinarius torvus*). (Foto: Alfons Vaessen)

Figuur 13. *Goudhoed* (*Phaeolepiota aurea*). (Foto: Cora van der Plaats)

Het **Modenbachertal** ligt enkele kilometers ten zuiden van het Edenkobenertal, eveneens in de overgang van het plateau naar de Haardt. De afstand vanaf de jeugdherberg is zo'n 18 km. Door het dal stroomt de Modenbach, die we verder stroomafwaarts al tegengekomen waren. Vanuit een zijdal mondt de Miesentalbach hierin uit. Tijdens de excursie zijn we voornamelijk in het Miesental geweest. Het eerste deel van de excursie liep langs een breed pad met links een steile helling en rechts de laagten van de beek. De excursie ging langs de andere kant van het dal terug. Het pad liep hier

wat dichters langs de beek, zodat het in het algemeen wat vochtiger was. Evenals het bos in het Edenkobenertal bestaat het grotendeels uit gemengd loofbos, met hier redelijk wat Fijnspar en langs de Miesentalbach ook Ruwe berk. Ook de bodemgesteldheid is vergelijkbaar. We vonden hier 181 soorten, onder andere: Saffraanamaniet (*Amanita crocea*, Figuur 10), Kleine

Figuur 14. *De Wolselbach in het dal bij St.-Martin.* (Foto: Cora van der Plaats)

Figuur 15. *Bloedplaatgordijnzwam* (*Cortinarius purpureus*). (Foto: Alfons Vaessen)

brokkelzakamanië (*A. olivaceo-grisea*, Figuur 11), Gelaarsde gordijnzwam (*Cortinarius torvus*, Figuur 12), Hoornvan-overflow (*Craterellus cornucopioides*), Indigobolet (*Gyroporus cyanescens*), Verborgene vezelkop (*Inocybe cryptocystis*), *Inonotus triquetra*, Groenvlekkende melkzwam (*Lactifluus glaucescens*), Goudhoed (*Phaeolepiota aurea*, Figuur 13), Bloemkoolzwam (*Ramaria botrytis*), *Russula badia*, Roze russula (*R. velutipes*) en *Tyromyces kmetii*.

Het dal bij St.-Martin ligt dan weer net ten noorden van het Edenkobenertal. Door het dal stroomt de Kropsbach. Vanaf Neustadt is het zo'n 12 km. Het dal is door een aantal recreatieve voorzieningen wat toeristischer dan de beide andere dalen. Maar de bossen, die vergelijkbaar zijn met de bossen bij de beide andere excursiegebieden in het Pfälzerwald, tellen het grootste aantal soorten van de werkweek, totaal 190. De meeste soorten werden gevonden op de noordhelling. De zuidhelling van het dal was door de grotere zonne-instraling een stuk droger. Een uitzondering op de zuidhelling was een zijbeekje, de Wolselbach (Figuur 14), met in het beekdal onder andere Zwarte els. Hier waren wat meer paddenstoelen te vinden.

Figuur 16 en 17. Boven: *Blauwzwarte stekelzwam* (*Phellodon niger*) en *Pastelrussula* (*Russula amoena*). (Foto's: Alfons Vaessen)

Figuur 18. Schubbige boleet (*Strobilomyces strobilaceus*) (Foto: Alfons Vaessen)

Hier werden nog andere mooie soorten gevonden zoals *Albatrellus confluens* (zie kader op p. 93), Gouden pronkridder (*Calocybe chrysenteron*), Meelkop (*Cortinarius caperatus*), Bloedplaatgordijnzwam (*C. purpureus*, Figuur 15), Elzenhoutschoolzwam (*Daldinia petriniae*), Bleke zwameter (*Hypomyces lateritius*, op een melkzwam), Zwartbruine vezelkop (*Inocybe furfurea*), Bleke

melkzwam (*Lactarius pallidus*), Blauwzwarte stekelzwam (*Phellodon niger*, Figuur 16), Pastelrussula (*Russula amoena*, Figuur 17), Bloedrode russula (*R. sanguinea*), Schubbige boleet (*Strobilomyces strobilaceus*, Figuur 18) en Krulzoomridderzwam (*Tricholoma acerbum*, Figuur 19).

Het **Hambacherwald** en **Breitenbach** liggen aan de rand van Neustadt op de overgang van de Haardt naar het Pfälzerwald. Ze bestaan uit gemengde bossen met vooral Beuk en naaldbomen zoals Grove den en Fijnspar. De excursie naar deze gebieden was kort, met daardoor relatief weinig vondsten. Over de potentiële rijkdom van deze bossen valt aan de

Figuur 19. Krulzoomridderzwam (*Tricholoma acerbum*). (Foto: Alfons Vaessen)

Albatrellus confluens (Alfons Vaessen)

Een van de meer bijzondere vondsten op de noordhelling van het dal bij St.-Martin was een *Albatrellus*-soort. Omdat je tijdens een werkweek niet je hele boekenkast mee kunt nemen, ontbrak een boek met sleutels voor polyporen. Andere literatuur moest uitkomst brengen. In Winkler & Keller (2023) staat een nogal beknopte sleutel op macrokenmerken. Dus maar de soortbeschrijvingen lezen. Als verschil tussen *Albatrellus ovinus* en *A. confluens* wordt onder andere aangegeven dat de eerste met KOH geel verkleurt en de tweede kersrood. Ons exemplaar verkleurde duidelijk kersrood. Maar je wilt toch ook nog een microscopisch kenmerk vinden om zeker te zijn. Hier bood Læssøe & Petersen (2019) uitkomst: *A. confluens* heeft gespen en *A. ovinus* niet. Kortom: gezocht naar gespen, die inderdaad gevonden werden. De conclusie was dat onze vondst *Albatrellus confluens* (Figuur 20) is.

Figuur 20. *Albatrellus confluens*. (Foto: Alfons Vaessen)

hand van deze vondsten weinig te zeggen. Opvallende soorten zijn: Jodoformrussula (*Russula turci*), *Russula laricina* en Vlekkende kaaszwam (*Postia fragilis*).

In gebieden waar voor ons zeldzame soorten gevonden worden, zijn ook meer algemene soorten aanwezig. In alle drie de bossen in het Pfälzerwald werden onder meer Grauwe amaniet (*Amanita excelsa*), Kruidige melkzwam (*Lactarius camphoratus*) en Kleine trompetzwam (*Pseudocraterellus undulatus*) gevonden. De enige soorten die in alle bossen gevonden zijn, zijn Berkenzwam (*Piptoporus betulinus*), Gewone hertenzwam (*Pluteus cervinus*) en Gewoon elfenbankje (*Trametes versicolor*). Enkele soorten die op vijf excursies waargenomen werden, zijn: Oorlepelzwam (*Auriscalpium vulgare*), Echte tonderzwam (*Fomes fomentarius*), Gele knolvezelkop (*Inocybe mixtilis*), Wieltje (*Marasmius rotula*), Bittere kaaszwam (*Postia stiptica*), Oranjegeel trechttertje (*Rickenella fibula*) en Kleine aardappelbovist (*Scleroderma areolatum*).

Tot slot

Dank aan Machiel Noordeloos voor de uitgebreide informatie over potentiële excursiegebieden en aan de deelnemers voor hun inzet en gezelligheid. Het was ondanks het matige paddenstoelenweer een geslaagde Werkweek.

Literatuur

- Consiglio, G. & Setti, L. 2008. Il Genere Crepidotus in Europa. A.M.B. Centro Studi Micologici, Trento.
- Læssøe, T. & Petersen, J.H. 2019. Fungi of Temperate Europe. Princeton University Press, Princeton.
- Winkler, R. & Keller, G. 2023. Pilze Mitteleuropas. Haupt Verlag, Bern.